

УДК 336.003.2

DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/9.23>**Зайцев О.В.**

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів і підприємництва,
Сумський державний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8292-4079>

Могильний В.В.

старший викладач кафедри фінансів і підприємництва,
Сумський державний університет
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9794-1231>

ФІНАНСОВИЙ ПОГЛЯД НА УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті пропонується погляд на категорію «прибуток» як на фінансовий показник та звернено увагу на його характерні особливості. Метою статті є пропонування та обґрунтування можливостей і доцільності застосування категорії «прибуток» у формі фінансової категорії для розширення фінансового інструментарію впливу на цілеспрямований розвиток суб'єктів господарювання. Представлено класифікацію принципів фінансового та економічного аналізу даних, що можуть бути використані в оцінці поточного стану та прогнозуванні розвитку суб'єктів господарювання. Настав час, на нашу думку, коли необхідно відійти від шаблону, що прибутком характеризується виключно результат, що описує динаміку управління базовими економічними факторами. Існує зворотний регулюючий вплив, а саме управління прибутком як ззовні, так і безпосередньо в межах підприємства. Зроблено висновки стосовно перспектив можливого застосування такого інструменту щодо регулювання діяльності суб'єктів господарювання. Зазначено, що для прийняття управлінських рішень у системі управління та прогнозування суб'єктами господарювання існують важелі як із боку підприємства, так і з боку державного управління.

Ключові слова: прибуток, фінанси, економіка, фінансові показники, суб'єкт господарювання, розвиток.

Постановка проблеми. Економіка і фінанси як наукові дисципліни досить часто на практиці вивчаються і виділяються як відмінні один від одного дослідницькі напрями. Однак економіка і фінанси як науки щільно взаємопов'язані й лише умовно поділяють інформацію на економічну і фінансову та сильно впливають одна на одну. Поділ сфери економіки і сфери фінансів відбувся, на нашу думку, в останні п'ятдесят років у зв'язку з тим, що виник окремо функціонуючий загальносвітовий глобальний фінансовий ринок.

Визначальним показником і для економістів, і для фінансистів виступає категорія «прибуток». Виникає таке поле дослідження: прибуток – це економічний чи фінансовий показник? Або у категорії «прибуток» існує два боки, як у металевій монеті? Тобто існують як економічний, так і фінансовий бік, притаманні характеристики прибутку. І економісти, і фінансисти вважають важливими такі дослідження, тому що вони, на нашу думку, окреслять межі, в яких показник прибутку впливає чи то на економічний, чи на фінансовий сегменти ринку, чи у їх взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У цілому економічна наука – це соціальна наука, що вивчає виробництво, розподіл, обмін і споживання товарів та послуг. Економічна наука аналізує й пояснює, як працюють економіки країн і як взаємодіють їхні чинники. Хоча і характеризу-

ється як «соціальна наука», до якої часто відносяться як до однієї з гуманітарних наук, сучасна економічна наука в дійсності все більше перетворюється на кількісну і на практиці орієнтовану на математичні методи. Однак кількісні характеристики і кількісно-вартісні показники – це основи фінансового опису, фінансового аналізу та фінансових оцінок.

Коли економісти дотримуються своєї мети, тобто прагнуть зрозуміти, як споживачі і виробники реагують на умови, що змінюються, економічна наука може надати потужну практичну підтримку і вплинути на політику на національному рівні. Інакше кажучи, існують дуже реальні наслідки того, як в країні підходять до побудови оподаткування, бюджетного будівництва і державних витрат. Економічна наука може провести аналіз і запропонувати свої поради, що стосуються цих напрямів.

Економічна наука також може допомогти як прямим інвесторам, так і портфельним інвесторам, тобто фінансистам, зрозуміти потенційні наслідки національної політики і спрогнозувати майбутні умови для ведення бізнесу. Розуміння порад економічної науки може дати інвесторам інструменти для передбачення макроекономічних умов і розуміння наслідків цих прогнозів для суб'єктів господарювання, а для фінансистів – вибудовування монетарної банківської політики,

котирування цінних паперів, шляхи розвитку різних ринків тощо. Можливість спрогнозувати, що певний набір заходів державної економічної політики буде стимулювати або гальмувати інфляцію, сприятиме падінню або економічному зростанню в країні, безумовно, може допомогти фінансистам на грошових ринках, ринках акцій і облігацій, ринках нафти, газу тощо зайняти відповідну позицію.

Наука про фінанси у багатьох відношеннях є відгалуженням або відростком економічної науки. Багатозначні досягнення в науці про фінанси, принаймні у світі університетської науки, були здійснені людьми з економічною освітою. Наука про фінанси зосереджена на вивченні цін, аналізі та застосуванні процентних ставок, відстеженні грошових потоків і фінансових ринків. У більш широкому розумінні фінансова наука здається найбільш стурбованою такими категоріями, як «тимчасова вартість грошей», «норма прибутку» (рентабельність), «вартість капіталу», «оптимальні фінансові структури» і «кількісний вимір ризику». Попередні чотири абзаци є вільним переказом джерел [1–3]. Джерела [1–3] цінні тим, що в них категорію «прибуток» відносять до фінансів, що й є тією точкою зору, яка розглядається нами в даній статті.

Розуміючи, що фінансова наука виступає похідною від економіки, як сказано вище, «...є відгалуженням або відростком економічної науки», у сучасному фінансово-глобалізованому економічному світі показник прибутку став головуючим грошовим показником і перейшов у низці конкретних операцій у категорію фінансових показників. Сьогодні показник прибутковості став чільним у сучасному монетизованому світі як в економіці, так і у сфері фінансів, а також частково й у політиці. Кількісний у грошовому вимірі розмір прибутку став основою для оцінки будь-якої фінансової та/або економічної операції, з одного боку, і основним джерелом, з якого наповнюються грошові фонди, а це й є фінанси, з іншого боку, то все це трансформує категорію «прибуток» у низці випадків у переважно фінансовий показник і виводить її (категорію «прибуток») на рівень саме фінансового показника для вирішення як економічних, так і фінансових завдань.

Мета статті полягає у пропонуванні та обґрунтуванні можливостей і доцільності застосування категорії «прибуток» у формі фінансової категорії для розширення фінансового інструментарію впливу на цілеспрямований розвиток суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу. Отже, управління прибутком розглядається нами як фінансова операція з позиції процесу прийняття цілеспрямованих управлінських рішень. Така позиція вимагає дотримання принципу системності щодо вза-

ємодії складників, що характеризують творення категорії-показника «прибуток».

Із погляду системного підходу управління прибутком включає такі підсистеми:

- планування прибутку (економічний складник);
- аналіз прибутку (фінансовий складник);
- прогнозування прибутку (фінансово-економічний складник);
- контроль (економічно-фінансовий складник).

Кожній із цих підсистем притаманні свої конкретні цілі і завдання. Разом із тим кожна із цих підсистем знаходиться у взаємодії з іншими. Системний підхід до управління прибутком включає у себе вивчення способів організації підсистем в єдине ціле і вплив функціонування системи у цілому на її окремо взяті ланки. Чим більше прибуток суб'єкта господарювання, тим більше він може вирішувати економічні, технічні та соціальні завдання шляхом розподілу коштів у певних сферах використання, що й є фінансовим аспектом.

Своєю чергою, ефективність використання прибутку впливає на майбутні можливості збільшення прибутку на етапі його формування, що є економічним аспектом. А також прибуток можна використовувати і на фінансовому ринку, що є фінансовим напрямом використання прибутку.

Стратегічною орієнтацією системи фінансового управління прибутком є визначення перспективних напрямів діяльності підприємства на основі аналізу, оцінки і прогнозування стану ринкового середовища, визначення рівня отриманого прибутку і можливостей управління ним із метою оптимізації, а все це фінансові механізми.

Одним із фундаментальних елементів фінансового управління прибутком є розроблення альтернативних рішень для тактичних і стратегічних завдань, а також можливість моделювання альтернативних варіантів концепції інтегрованого управління прибутком за допомогою єдиної системи управління підприємством.

Система управління прибутком формується всередині підприємства, регулюючи ті чи інші управлінські рішення. Тож маємо брати до уваги, що існують як економічні, так і фінансові аспекти управління прибутком, але розуміти, що вони поєднуються економічною діяльністю господарюючого суб'єкта.

Загалом низка аспектів формування, розподілу і використання прибутку може регулюватися вимогами статуту господарюючого суб'єкта, системи внутрішніх правил і вимог, тобто цільової політики управління прибутком.

Як відомо, система управління прибутком підприємства включає такі елементи: інформаційну базу, методи аналізу та планування прибутку, політику підприємства стосовно управління прибутком, концепцію управління прибутком, прин-

ципи управління прибутком, механізм управління прибутком [4, с. 146].

Але система фінансового управління прибутком уявляється як елемент загальної системи управління підприємством, що володіє певними властивостями, функціями, зв'язками, реалізація яких спрямована на підвищення ефективності діяльності підприємства за допомогою здійснення комплексу цілеспрямованих дій з оптимізації витрат [5, с. 263–267].

Системне фінансове управління прибутком передбачає управління чинниками, що впливають на нього.

Методологія управління прибутком господарюючого суб'єкта передбачає виділення принципів-правил, основних положень, дотримання яких дасть змогу забезпечити ефективність його функціонування. Ставлення до таких принципів із боку менеджменту суб'єкта господарювання визначається його загальною правовою культурою і рівнем професіоналізму. Принципи використовуються менеджментом як керівні принципи, якими повинні керуватися працівники в повсякденній діяльності суб'єкта господарювання й у визначенні його перспектив.

Основні принципи, на яких ґрунтується побудова системи фінансового управління прибутком, об'єднує п'ять принципів.

Перший принцип. Формування загально-цілісного уявлення про систему управління прибутком, визначення шляхів реалізації заходів, що забезпечують високопродуктивну діяльність (економіко-управлінський підхід).

Другий принцип. Сутність прибутку господарюючого суб'єкта з позиції фінансового підходу, його місце в системі управління (існують як економічний, так і фінансовий підходи).

Третій принцип. Концепція фінансової сутності прибутку, її зв'язок із різними аспектами діючого погляду на прибуток, що реалізуються в загальній системі управління прибутком господарюючого суб'єкта (фінансовий елемент, що є складником першого принципу).

Четвертий принцип. Стан прибутку конкретного суб'єкта господарювання і зовнішнє середовище, в якому він працює, взаємопов'язані. Тому забезпечення якості управління фінансовим результатом у господарюючого суб'єкта, підтримання його на необхідному рівні є фундаментальним завданням (фінансовий складник).

П'ятий принцип. Системі фінансового управління прибутком притаманна випадковість характеру зміни показників, оскільки вона знаходить свою реалізацію в умовах зовнішньої невизначеності і ризиків (це передусім фінансовий складник).

Безпосередньо перелічені вище принципи вказують, що впливи на формування прибутку

розподіляються на внутрішні та зовнішні. Отже, зовнішні і внутрішні чинники розрізняються. Внутрішні чинники – це чинники, що залежать від діяльності самого суб'єкта господарювання і характеризують роботу колективу. Зовнішні чинники – це чинники, що не залежать від діяльності самого господарюючого суб'єкта. Однак вони можуть мати значний вплив на прибуток.

Як зовнішні, так і внутрішні чинники розподіляються на екстенсивні та інтенсивні. До числа екстенсивних чинників відносяться ті, що відображають обсяг продуктивних ресурсів (наприклад, зміни чисельності працівників – економічний показник, вартість основних засобів – фінансовий показник), їх використання з плином часу (зміна розміру заробітної плати – фінансовий показник, співвідношення зміни обладнання – економічний показник тощо), а також непродуктивне використання ресурсів, виробничих, трудових, фінансових тощо. Інтенсивні чинники включають ті, що відображають ефективність використання ресурсів або сприяють цьому (наприклад, розвиток персоналу – інтелектуальний по суті, але фінансовий показник за виконанням, продуктивність обладнання – технологічний показник, упровадження передових технологій – економіко-фінансовий показник).

Також слід звернути увагу на те, що внутрішні чинники діляться на невиробничі і виробничі.

Виробничі чинники відображають наявність і використання основних елементів виробничого процесу, пов'язаних з отриманням прибутку.

У процесі здійснення господарської діяльності підприємства, пов'язаного з виробництвом, продажем продукції й отриманням прибутку, ці чинники тісно пов'язані і взаємозалежні. Компетентне, ефективне управління прибутком передбачає будівництво суб'єктом господарювання відповідних організаційних і методичних систем для забезпечення цього управління – управлінський складник, знання основних механізмів формування прибутку – як економічний, так і фінансовий складник, використання сучасних методів для його аналізу і планування – фінансовий складник.

Отже, на нашу думку, одним із напрямів поліпшення системи управління прибутком суб'єкта господарювання, що підвищить раціональність використання аналітичних показників його діяльності, є запропонований нами підхід, заснований на розподілі показників прибутку на економічні та фінансові у їх взаємодії. Такий підхід забезпечує системний підхід до вивчення чинників, що впливають на прибуток, охоплює у цілому процес формування та прогнозування прибутку. Для цього необхідно використовувати запропонований формат впливу на формування прибутку, який заснований на поділі витрат підприємства на економічний і фінансовий складники.

Господарський механізм визначає умови функціонування господарюючих суб'єктів і, отже, умови та загальний порядок формування фінансових результатів їхньої діяльності.

До джерел утворення прибутку як кінцевого фінансового результату господарської діяльності відносять: реалізацію товарів як основний вид діяльності, фінансову діяльність, інвестиційну діяльність.

Таким чином, можна виділити два компоненти прибутку з погляду фінансового обліку. Перший є прибутком від основної діяльності й являє собою різницю між виручкою від продажу і необхідними виробничими, торговими та іншими витратами [6].

Другий вид прибутку виникає з факту володіння організацією певними видами активів, що приносять прибуток (цінні папери, боргові зобов'язання), а також активів, чия вартість може змінюватися в ході звітного періоду (запаси, земельні ділянки, обладнання, цінні папери тощо) [6; 7].

Формування прибутку є одним з основних складників господарського механізму, діючого в суспільстві на певному історичному етапі його розвитку. Крім того, джерелом формування прибутку може служити також і позареалізаційна діяльність суб'єкта господарювання: прибуток від безоплатної передачі або отримання активів, надходження і перерахування до відшкодування заподіяних збитків, доходи минулих років, виявлені у звітному році, суми кредиторської заборгованості, за якими минув термін позовної давності, суми дооцінки активів тощо.

Таким чином, поняття прибутку як фінансового результату діяльності висловлює певну форму реалізації економічних відносин із приводу утворення, розподілу і використання у грошовій

формі частини вартості додаткового продукту, що склалися на певному етапі розвитку суспільства, у певній економічній системі і реалізуються через створений у ній господарський механізм [8].

Таким чином, відомі три джерела формування прибутку у суб'єкта господарювання: прибуток від поточної діяльності, до складу якої входить прибуток від реалізації продукції (робіт, послуг), прибуток від інвестиційної діяльності, прибуток від безпосередньо фінансової діяльності. Але всі ці джерела формування прибутку регулюються як економічними чинниками, так водночас і фінансовими.

Висновки. Існує фінансова площина управління прибутком економічних суб'єктів господарювання.

На внутрішньопідприємницькому рівні. Розгляд показника прибутку під фінансовим кутом зору означає, що управлінські зміни, спрямовані на розмір прибутку, можуть впливати на певні зміни щодо інших показників підприємницької діяльності господарюючого суб'єкта. Наприклад, для більшості пов'язаних із бюджетними коштами підприємницьких структур спостерігається жорсткий зв'язок у системі «заробітна плата – прибуток», а саме зменшення заробітної плати збільшує розмір прибутку. З фінансового погляду можливим є й зворотний вплив, зменшення прибутку, звісно, за певних умов, може викликати зростання заробітної плати.

Під впливом зовнішніх чинників цілком можливим є фінансовий управлінський вплив саме на прибуток, що викличе, як наслідок, зміни економічних та фінансових показників у господарюючого суб'єкта. Наприклад, зміни в оподаткуванні прибутку та заробітної плати можуть примусити менеджмент підприємств змінювати розміри прибутку та заробітної плати.

Список використаних джерел:

1. By Stephen D. Simpson. Finance vs. Economics: What's the Difference? *Investopedia* : website. URL : <https://www.investopedia.com/articles/economics/11/difference-between-finance-and-economics.asp> (дата звернення: 25.12.2019).
2. Difference Between Economics and Finance. *Difference Between.net* : website. URL : <http://www.differencebetween.net/business/difference-between-economics-and-finance/#ixzz6Eo7c9cfN> (дата звернення: 25.12.2019).
3. Difference Between Economics and Finance. *Key Differences* : website. URL : <https://keydifferences.com/difference-between-economics-and-finance.html> (дата звернення: 25.12.2019).
4. Жигалкевич Ж.М., Фісенко Е.С. Система управління прибутком як умова ефективного функціонування підприємства. *Економіка та суспільство*. 2016. Вип. 4. С. 145–148. URL : http://www.economyandsociety.in.ua/journal/4_ukr/22.pdf (дата звернення: 25.12.2019).
5. Фінансовий аналіз : навчальний посібник / за заг. ред. І.О. Школьник. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 368 с.
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 № 290 / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99> (дата звернення: 25.12.2019).
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 25.02.2000 № 39 / Верховна Рада України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00> (дата звернення: 25.12.2019).
8. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73 / Верховна Рада України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 25.12.2019).

References:

1. By Stephen D. Simpson. (2019) Finance vs. Economics: What's the Difference? *Investopedia* : website. Available at: <https://www.investopedia.com/articles/economics/11/difference-between-finance-and-economics.asp> (accessed: 25.12.2019).
2. Difference Between Economics and Finance. *Difference Between.net* : website. Available at: <http://www.differencebetween.net/business/difference-between-economics-and-finance/#ixzz6Eo7c9cfN> (accessed: 25.12.2019).
3. Difference Between Economics and Finance. *Key Differences* : website. Available at: <https://keydifferences.com/difference-between-economics-and-finance.html> (accessed: 25.12.2019).
4. Zhygalkevych Zh.M, Fisenko E.S. (2016) Systema upravlinnia prybutkom yak umova efektyvnoho funktsionuvannia pidpriemstva [The profit management system as a condition for the effective operation of the company]. *Economy and society*, vol. 4, pp. 145-148. Available at: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/4_ukr/22.pdf (accessed: 25.12.2019).
5. Shkolnyk I. O., Boiarko I. M., Deineka O. V. (2016) *Finansovyi analiz* [Financial analysis]. Kyiv : Tsentri uchbovoi literatury. (in Ukrainian)
6. Verkhovna Rada Ukrainyy (1999) *Polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 15 "Dokhid"* [Accounting Standard 15 "Income"], Kyiv : Verkhovna Rada Ukrainyy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99> (accessed: 25.12.2019).
7. Verkhovna Rada Ukrainyy (2000) *Polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 25 "Finansovyi zvit subiekta maloho pidpriemnytstva"* [Accounting Standard (Standard) 25 "Small Business Entity Financial Report"], Kyiv : Verkhovna Rada Ukrainyy. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00> (accessed: 25.12.2019).
8. Verkhovna Rada Ukrainyy (2013) *Natsionalne polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 1 "Zahalni vymohy do finansovoi zvitnosti"* [National Accounting Standard (Standard) 1 "General Reporting Requirements"], Kyiv : Verkhovna Rada Ukrainyy. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (accessed: 25.12.2019).

Zaitsev Olexandr, Mohylny Viktor
Sumy State University

FINANCIAL VIEW ON THE PROFIT MANAGEMENT OF ENTERPRISES

The article looks at the category of "profit" as a financial indicator and draws attention to its characteristics. There are two sides to the profit category, like a metal coin. That is, there are both economic and financial sides with profit characteristics. The purpose of the article is to offer and justify the possibilities and feasibility of applying the category of "profit" in the form of financial category to expand the financial instruments to influence the purposeful development of business entities. The classification of principles of financial and economic analysis of data that can be used in the assessment of the current state and in forecasting the development of business entities is presented. It is noted that not only traditional economic indicators, which traditionally paid attention to management, but also profit as a financial indicator, serve as the basis for managing business entities. In the process of management, profit in the form of a financial indicator becomes a tool for influencing the activity of an entity. At the same time, profit, as an economic indicator, is solely the result of an entity's activity. In this sense, the difference between profit and financial and economic indicators is shown. It is time, in our opinion, when it is necessary to move away from the pattern that profit is characterized solely by the result that describes the dynamics of managing the basic economic indicators. There is a reverse regulatory impact, namely, managing profits, both externally and directly within the enterprise. Some directions of development of such view on profit are considered. Conclusions have been made regarding the prospects for the possible use of such an instrument for regulating the activities of economic entities. There is a financial field for managing the profit of economic entities. Under the influence of external factors, it is quite possible to have a financial managerial impact on profit, which will, as a consequence, change the economic and financial indicators of the entity. It is noted that there are levers from the enterprise as well as from the state administration for making management decisions in the management and forecasting system.

Key words: profit, finance, economy, financial indicators, enterprise, development.

JEL classification: G00, G32, L25, O21.